SLIMERFGOED.BE

Slim aan de slag met schoolerfgoed

Sessie 'Iedereen archivaris: het opzetten van een vrijwilligerswerking op school'

Turnhout (Heilig-Grafinstituut), 20 oktober 2021

PROGRAMMA

13.00 u.
Onthaal met koffie
13.30 u.
Verwelkoming en terugblik op de opstart van de vrijwilligerswerking (Hilde Robrechts en Dries Horsten, Heilig-Grafinstituut Turnhout)
13.50 u.
Slimerfgoed.be: inleiding (Ria Christens, Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee - Joris Colla, KADOC-KU Leuven)
14.10 u.
Hoe start je op school een vrijwilligerswerking op? (Daphné Maes, Histories)
14.35 u.
Het erfgoed van het Heilig Graf beheren en valoriseren: aanpak en stand van zaken (Cor Vanistendael, Erfgoed Noorderkempen - Joris Colla, KADOC-KU Leuven)
15.00 u.
Schoolerfgoed: enkele inspirerende voorbeelden uit de Stuifzand-regio (Thomas Ceusters, Stuifzand)
15.20 u.
Vragen en discussie
15.30 u.
Koffiepauze
15.45 u.
Rondleiding in het Heilig-Grafinstituut, met getuigenissen van de erfgoedvrijwilligers
16.30 u.
Einde

SLIMERFGOED.BE

SLIMERFGOED.BE: INLEIDING

SPREKERS

Ria Christens, erfgoedverantwoordelijke, Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee.

Joris Colla, consulent Dienstverlening en Expertisedeling / beheerder ODIS, KADOC-KU Leuven.

VERSLAG

Slimerfgoed.be is een Vlaams erfgoedproject dat in 2019 van start ging met een dubbele doelstelling: enerzijds het schoolerfgoed in het leerplichtonderwijs beter inzetten, anderzijds de zorg voor het schoolerfgoed verbeteren. Die doelstelling werd gerealiseerd door innovatieve proeftuinen uit te zetten, door de resultaten en 'good practices' van die proeftuinen te delen op het platform Slimerfgoed.be (https://www.slimerfgoed.be) en door vorming en intervisie rond schoolerfgoed op te zetten.

Doorheen het project heeft zich een open netwerk gevormd van 'deelnemende' onderwijs- en erfgoedinstellingen. Daartussen werden evenwaardige partnerschappen ontwikkeld en systematisch erfgoed- en didactische skills samengelegd. De focus werd op schoolerfgoed gelegd omdat het veel potentieel heeft (het is zowel pedagogisch interessant als maatschappelijk relevant) en omdat het meer waardering behoeft. De zorg ervoor is complex en niet omkaderd in het onderwijs.

Slimerfgoed bouwde bruggen tussen onderwijs en erfgoed en wilde de aandacht voor schoolerfgoed duurzaam verankeren binnen beide sectoren.

Een overzicht van de Slimerfgoed-proeftuinen:

(1) De proeftuin 'Intercultureel werken met schoolerfgoed' onderzocht hoe schoolerfgoed ingezet kan worden om te werken rond interculturaliteit. Er werden negen ontwerpprincipes en vijf educatieve pakketten ontwikkeld.
Zie: https://www.slimerfgoed.be/s/start/item/87.

(2) De proeftuin 'Buitengewoon waardevol' focuste op de waardering van het erfgoed van een school voor buitengewoon onderwijs, Dominiek Savio in Gits.
Zie: https://www.slimerfgoed.be/s/start/item/288.

(3) Via de proeftuin 'Iedereen archivaris' werd onderzocht hoe een school via de uitbouw van een vrijwilligerswerking en ondersteund door erfgoedorganisaties werk kan maken van een duurzame erfgoedzorg. De proeftuin werd voorbereid in het voorjaar van 2021 en ging in september 2021 van start in het Heilig-Grafinstituut in Turnhout. Zie de andere delen van dit verslag voor meer informatie.

(4) In de proeftuin 'Leerlingen maken (de identiteit van) de school!' maakten leerlingen van vier Brusselse scholen via schoolerfgoed de identiteit van hun school expliciet. Tegelijk stonden ze stil bij hun eigen identiteit.
Zie: https://www.slimerfgoed.be/s/start/item/579.

HOE START JE OP SCHOOL EEN VRIJWILLIGERSWERKING OP?

SPREKERS

Daphné Maes, consulent, Histories.

VERSLAG

Hoe start je op school een vrijwilligerswerking op? Die vraag werd beantwoord door Daphné Maes, consulent bij Histories, de dienstverlenende organisatie voor erfgoedvrijwilligers in Vlaanderen. Histories beschikt over een ruime expertise inzake het werken met vrijwilligers. Daarbij kan verwezen worden naar het project 'Koplopers gezocht' en de publicaties *ABC van het vrijwilligerswerk in de erfgoedsector*, *De vijf V's van het vrijwilligersbeleid* en *Geweldig en gewild*.

Daphné maakte meteen duidelijk dat er niet één gouden tip is voor de uitbouw van een vrijwilligerswerking, maar dat het gaat om een totaalpakket van aandachtspunten. Daarbij is het belangrijk om in te zien dat de vrijwilliger anno 2021 niet te vergelijken is met de vrijwilliger van dertig jaar geleden. De huidige vrijwilligers willen activiteiten verrichten die hen bekoren. De intensiteit van hun engagement varieert en is vaak niet levenslang. Niet zelden zijn ze binnen verschillende organisaties actief. Om in te spelen op de verwachtingen van de 'nieuwe vrijwilliger' kunnen organisaties een beroep doen op het Flexivol-model, dat acht krijtlijnen omvat:

- Flexibiliteit (*Flexibility*).
- Legitimiteit / imago (*Legitimacy*).
- Toegankelijkheid (*Ease of access*).
- Ervaring / experiment (*Xperience / Xperiment*).
- Stimulansen / prikkels (*Incentives*).
- Variatie (*Variation*).
- Vlotte organisatie (*Organisation*).
- Plezier (*Laughs*).

Daphné lichtte de verschillende aspecten van Flexivol toe en bood veel praktijkgerichte voorbeelden. Ook Cultureel erfgoed annuntiaten Heverlee en KADOC-KU Leuven leverden input vanuit hun vrijwilligerswerking. Dries Horsten getuigde over de concrete aanpak in het Heilig-Grafinstituut Turnhout en illustreerde hoe de samenwerking met erfgoedorganisaties vruchten afwierp.

Tot slot werd ingegaan op de ontwikkeling van een visie rond vrijwilligersbeleid aan de hand van de 'vijf V's van de vrijwilligerswerking'. Die sluiten aan bij de fases die vrijwilligers binnen een organisatie doorlopen.

- VIND vrijwilligers.
- VERWELKOM vrijwilligers.
- VERSTERK je vrijwilligers.
- VERBETER je vrijwilligers.

- Begeleid het VERTREK van vrijwilligers.

Opnieuw werden heel wat concrete voorbeelden en praktische tips gegeven, ook vanuit de ervaringen in Turnhout. Zo getuigde Dries Horsten over de succesvolle rekrutering van meer dan twintig vrijwilligers. Het persoonlijk aanspreken van mogelijke geïnteresseerden bleek daarbij een sleutel voor succes.

Wie meer wil weten over het Flexivol-model en de vijf V's kan de brochure *De vijf V's van het vrijwilligersbeleid. Stappenplan voor een succesvolle vrijwilligerswerking in je erfgoedorganisatie* online raadplegen via https://historiesvzw.be/wp-content/uploads/2020/11/Devijfvs_web.pdf.

HET ERFGOED VAN HET HEILIG GRAF BEHEREN EN VALORISEREN: AANPAK EN STAND VAN ZAKEN

SPREKERS

Cor Vanistendael, erfgoedcoördinator, Erfgoed Noorderkempen.

Joris Colla, consulent Dienstverlening en Expertisedeling / beheerder ODIS, KADOC-KU Leuven.

VERSLAG

De geschiedenis van het Heilig-Grafinstituut en van de Reguliere Kanunnikessen van het Heilig Graf in Turnhout gaat terug tot 1662. Vele emancipatorische en pedagogische innovaties zorgden en zorgen voor een rijk erfgoed. Toen de zusters in 2012 verhuisden naar Tongerlo en het klooster in gebruik werd genomen door de school, moest ook het erfgoed een plaats krijgen. Een deel bleef bewaard in Turnhout en een deel verhuisde mee naar Tongerlo. Een groot deel van het kloosterarchief kwam bij KADOC terecht (de inventaris van KADOC kan online geraadpleegd worden en men is ook nog bezig met de invoer van biografische fiches over de zusters in de ODIS-databank). Voor de school vormde het beheer van het erfgoed dat in Turnhout bleef een hele uitdaging: voor dit diverse erfgoed was er onvoldoende expertise in huis en het personeel kon hier niet voor ingezet worden. Slechts enkele vrijwilligers konden dit niet dragen en bovendien moesten collecties meermaals verhuizen door verbouwingswerken. Zo werd ook het kwaliteitsvol stockeren van de collecties een probleem.

Vervolgens ging de aandacht naar enkele inspirerende projecten op de school, zoals de restauratie van de opgezette krokodil via crowdfunding en de actieve bewaring van glasplaten. Dit laatste resulteerde in de deelname aan de tentoonstelling Project-i (Taxandriamuseum Turnhout) en aan het onderzoeksproject B-magic. Heilig Graf wilde echter een stap verder zetten en in de Slimerfgoed-proeftuin werd dat uitgewerkt, met hulp van vrijwilligers en erfgoedpartners KADOC, Histories, Erfgoed Noorderkempen en Stuifzand.

De verschillende fases van het project werden belicht. Zo startte men in mei ’21 met een inspiratiesessie van Histories rond het zoeken naar vrijwilligers. Heilig Graf was ondanks de pandemie in staat om een team van iets meer dan 20 vrijwilligers te rekruteren. Eind augustus gingen de erfgoedpartners op prospectiebezoek en op 23 september vond een vormingsdag plaats waarbij de vrijwilligers zich konden voorstellen en blijk gaven van heel uiteenlopende expertises. Ze kregen een vorming over algemene erfgoedzorg, over schoonmaken, verpakken en verhuizen en over het archief en de bibliotheek. Ze kregen ook een rondleiding in de erfgoeddepots. Op 28 september startte een eerste werkfase: opruimen, afstoffen en ordenen van het erfgoed per type.

Cor vertelde dan verder over de geplande registratie, waardering en valorisatie van de objecten. De registratie zal aanvankelijk niet per object gebeuren, maar per deelcollectie. Verschillende voormalige internaatskamers boden plaats voor een deelcollectie. Objecten werden zo per ruimte en per soort gerangschikt. De deelcollecties vormen de sleutel tot een

gedifferentieerd erfgoedbeleid. Een eerste waardering vond ook al plaats door de uitschieters (zowel naar boven als naar beneden) te noteren. De registratie per stuk kan pas nadat je beslist wat je gaat doen met elke deelcollectie en waarom. Zo dienen specifieke standaarden per type erfgoed opgesteld. Nadenken over wat we wel en niet bewaren is belangrijk omdat je niet alles kan bewaren. We willen vooral bewaren wat we belangrijk vinden, maar daar zijn uiteraard verschillende opinies over. De verschillende insteken/perspectieven doen de beslissingen veranderen. Het is dus belangrijk dat je in je kaarten laat kijken hoe dat waarderingsproces verloopt, zodat toekomstige generaties later kunnen zien waarom bepaalde keuzes gemaakt zijn.

In dit project zijn het de directie, vrijwilligers, huidige en gepensioneerde leraren, leerlingen en alumni die aan het waarderen zullen gaan. Zij weten uiteraard niet alles. Sommige informatie over objecten is verloren gegaan en daarvoor heb je externe experts nodig. Gelukkig is er een fantastisch extern netwerk van expertisecentra (ETWIE, …). Bij de vraag hoe je waardeert, is het van belang om per deelcollectie te werken en te eindigen met een waardeschaal (van belangrijk naar minder belangrijk). Die stel je op aan de hand van vragen rond de identiteit van de school: waarvoor staat de school? Dit proces verloopt nooit alleen, maar wel samen. Na weloverwogen wikken en wegen beslis je uiteindelijk over het lot van objecten: worden ze bewaard, weggegeven, verkocht, geschonken of vernietigd (in geval ze schadelijk zijn, zoals wanneer ze insecten bevatten), …

Via het registratiesysteem kan het erfgoed ook meteen worden ontsloten. Je bepaalt zelf wat er online verschijnt van beelden en wat er met die beelden verder gebeurt: delen via sociale media, gebruiken op de eigen website, inbedden in een app (zoals de ErfgoedApp van FARO). We bekeken het voorbeeld van kempenserfgoed.be. Met de beelden kan je ook tentoonstellingen houden, touchscreens maken die beelden en tekstmateriaal combineren, een app ontwikkelen, een tijdlijn maken met materiaal van de erfgoedbank, … Bij fysieke presentaties zijn er ook heel veel mogelijkheden: een schoolmuseum, tijdelijke tentoonstellingen (zeker in het kader van Erfgoeddag ’22), touchscreens, erfgoedapp, erfgoedwandelingen, schoolvoorstellingen, podcasts, …

SCHOOLERFGOED: ENKELE INSPIRERENDE VOORBEELDEN UIT DE STUIFZAND-REGIO

SPREKER

Thomas Ceusters, medewerker publieksbemiddeling, Stuifzand.

VERSLAG

Thomas Ceusters stelde tijdens zijn presentatie vier inspirerende voorbeelden uit de Stuifzand-regio voor. Stuifzand is een intergemeentelijke samenwerking van zeven Kempische gemeentes en het equivalent van Erfgoed Noorderkempen in de regio Geel-Mol. k.ERF werd recent Stuifzand en omvat nu ook een cultuurwerking. De voorbeelden die Thomas gaf tonen aan hoe een erfgoedcel een rol kan spelen als facilitator van een project (subsidies, logistiek), maar ook inhoudelijk en als procesbegeleider. Die hulp kan belangrijk zijn voor organisaties, in dit geval scholen, voor wie erfgoed niet de corebusiness is.

Jubilea, verhuizingen, verbouwingswerken vormen vaak de aanleiding voor de opstart van een project. Zo was het *100 jarig bestaan van de basisschool Mozawiek Mol-Ezaart* de aanleiding voor een feestjaar (2019-2020). Tal van activiteiten werden op het getouw gezet. Alle hadden ze tot doel de lokale tradities te versterken en te verbinden. Daarbij werd ook het erfgoed van de buurt en de omgeving betrokken en het immaterieel schoolerfgoed, met als voorbeeld het ‘schoollied’ en de lokale ‘zangerscultuur’, nl ‘kaarsje in lantaarn’. Hoogtepunten vormden de uitgave van een heemkundige publicatie over de school en een tijdelijke expositie met academische zitting in de kapel van Mol-Ezaart. Nevenactiviteiten zoals een muurschildering, een kalender en een zoektocht kwamen tot stand. Initiatiefnemer was het oudercomité, aangevuld met geïnteresseerde leerkrachten en directieleden. Ook de lokale heemkring werd betrokken. De school zelf heeft op die manier weinig belasting van het traject ondervonden. Stuifzand zorgde voor de communicatieve en financiële ondersteuning.

In de *technische secundaire school Sint-Jozef in Geel* vormde het 100-jarig bestaan de aanleiding voor niet minder dan ‘100 acties’. De leerlingen werden nauw betrokken bij die acties en de link werd gelegd met de oude technieken en de evolutie van de technische opleidingen. Er kwam ook een publicatie tot stand met een andere insteek. Leerlingen en leerkrachten geschiedenis namen 100 getuigenissen af en peilden naar schoolse tradities bij oud-leerkrachten en -leerlingen. Al die activiteiten mondden uit in een expo in de Halle van Geel waarbij voor de uitwerking ook de archiefwerking van de Hogeschool Thomas More werd betrokken. De school maakte tijdelijk een van haar directieleden vrij om een werkgroep te leiden. Uit die groep ontstond een archiefwerkgroep. Stuifzand en Stadsarchief Geel vervulden een adviserende rol, Stuifzand ook een communicatief en financieel ondersteunende rol.

Scholengemeenschap KOGEKA (Katholiek Onderwijs Geel-Kasterlee) is aan zet voor het project rond ‘Levend erfgoed op de Bogaard’. Dat bevindt zich op het kruispunt van landbouw, streekidentiteit, toerisme en onderwijs. Het doel vanuit landbouwoogpunt is oude rassen in stand houden. De toeristische meerwaarde die gecreëerd wordt bestaat uit de realisatie van een leerboerderij met een belevingspad, een combinatie van informatiedragers, spelelementen, een digitaal luik, lespakketten, workshops. De onderwijspartner ziet het levend erfgoed als iets dat kan ingezet worden in het curriculum van de leerlingen Landbouw.

Dit gaat om een LEADER-project, een Europees subsidiëringsprogramma voor plattelandsontwikkeling, met een lijvige procedure, meerdere deelnemende partners (o.a. Provincie Antwerpen, CAG, …) en diverse resultaatsverbintenissen. Als erfgoeddienst ondersteunt Stuifzand het project zowel inhoudelijk als communicatief, door expertise te delen rond de ErfgoedApp en initiatieven zoals Erfgoeddag.

In de *gemeentelijke basisschool De Duizendpoot in Meerhout* was de vondst van muurschilderingen bij het uitvoeren van bouwwerken de aanleiding voor de opstart van een erfgoedproject waarbij fondsenwerving een belangrijk onderdeel is. Het historisch verhaal rond de geschilderde bevrijdingstaferelen kon gereconstrueerd worden, wat het plan deed ontstaan om enkele taferelen via een mobiele opstelling te bewaren en te restaureren. Om dit te realiseren zijn extra middelen nodig die de mogelijkheden van de school overstijgen. Er werden Vlaamse projectmiddelen aangeboord en een crowdfunding op poten gezet. Die financiële campagne moet ook een draagvlak voor het erfgoed bij de brede bevolking genereren. De coördinatie is in handen van de school, het gemeentebestuur (dienst vrije tijd) en Stuifzand, met medewerking van diverse werkingen van erfgoedvrijwilligers (Heemkring Meerhouts Patrimonium, themawerkgroepen rond Wereldoorlog II zoals *Battle for the Locks*, VVG Mol, Werkgroep Balen Bevrijd, …). De school wordt nauw betrokken bij het uitrollen van het project, met onder meer een bezoek van de leerlingen aan de restaurateur, een expo over de bevrijding in Meerhout en een evenement op 11 november.